

СТУДЕНТСЬКА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як і в багатьох державах, в Україні існує інститут сім'ї. Сім'я в нашій державі є соціально захищеною. Права й обов'язки членів цієї соціальної групи визначає та гарантує Конституція України та Кодекс законів про сім'ю. З одного боку, створення та утримання сім'ї (тим більше сім'ї, у якій є кілька дітей) в Україні виглядає доволі непогано, оскільки таким сім'ям гарантована матеріальна допомога та фінансова підтримка, надані різноманітні пільги. З іншого боку, маємо сучасну, не зовсім гарну ситуацію в нашій державі, зумовлену різними параметрами: економічний, соціальний, культурно-освітній показники у нас – одні з найнижчих серед держав-сусідів. Усе це призводить до того, що насправді ті люди, котрі утримують сім'ю, здебільшого мають надзвичайно велике навантаження, передусім психологічне. Подальше утримання такої ситуації в державі є причиною ще більш складних проблем. Серед них найголовнішими можна назвати такі проблеми, як старіння нації, котре веде до її виродження. Також однією з важливих проблем є нерозуміння, просто недбалість чи ж навмисне ігнорування важливості сприяння сім'ї як такій на державному рівні, що може призвести до подальшого неминучого поглинання цієї нації більш національно-свідомим та культурно-розвиненим сусідом. До характеристики цієї проблеми можна включити й студентську сім'ю як один з різновидів сім'ї.

Дослідженням питань вивчення студентської сім'ї, її специфіки та життєвих негараздів займалися такі вчені, як В. Афанасьєв, В. Балцевич, С. Бурова, Б. Говако, Т. Долбик-Воробей, Т. Зубкова, В. Каблукова, С. Краснокутська, Т. Поспелова, Н. Тімошина, С. Шуман та ін.

Метою нашої статті є визначення специфіки студентської сім'ї та вивчення факторів, що впливають на успішність студентського шлюбу.

Перш ніж перейдемо до вивчення специфіки та особливостей функціонування студентської сім'ї, визначимося з основними поняттями – „сім'я”, „молода сім'я”, „студентська сім'я”.

Подаючи сучасне визначення сім'ї, вітчизняні дослідники, які представляють різні гуманітарні науки, зокрема й соціальну педагогіку, зазвичай звертаються до спадщини радянської соціології сім'ї. А. Харчев поділяє поняття сім'ї та шлюбу й визначає сім'ю як історично-конкретну систему взаємин між подружжям, батьками й дітьми, як малу соціальну групу, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність у якій зумовлена потребою суспільства у фізичному й духовному відтворенні населення. Також до визначення сім'ї А. Харчев додає поняття „соціальний інститут” (з погляду суспільного санкціонування шлюбно-родинних стосунків) [1].

У сучасній психологічній науці сім'ю розглядають як малу групу („сім'я є групою особливо близьких людей, пов'язаних родинними або кровноспорідненими зв'язками, об'єднаних спільним бюджетом, спільним веденням домашнього господарства” [2]) і як систему („єдиний біологічний і психологічний

організм” [3]). Таке розуміння сім’ї є важливим методологічним підходом до вирішення соціально-педагогічних завдань у роботі фахівця із сім’єю.

У педагогіці сім’ю як об’єкт традиційно розглядають з погляду реалізації своєї виховної функції. Сьогодні фонд наукових педагогічних знань щодо сім’ї та її виховного впливу на розвиток дитини великий. Для нашого дослідження головним орієнтиром є визнання сучасними педагогами сім’ї як найважливішого виховного інституту в житті людини.

Молоду сім’ю розуміють як подружжя, у якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповну сім’ю, у якій мати (батько) віком до 35 років [4].

Молода сім’я має свої, тільки їй властиві особливості.

Перша з них – недостатній рівень матеріальної та фінансової забезпеченості й водночас об’єктивно підвищена матеріальна й фінансова потреба у зв’язку з необхідністю улаштування сімейного життя. Сьогодні середній дохід у молодих сім’ях в 1,5 рази менший, ніж у середньому в країні [5].

Друга особливість – специфічний віковий період членів сім’ї. Це час, коли молоде подружжя вимушене проходити певні ступені соціалізації: здобувати освіту, професію, робоче місце.

Нарешті, третя особливість – необхідність психологічної адаптації до сімейного життя й до появи дітей. Зазвичай саме молоді сім’ї мають малолітніх дітей, які потребують індивідуального підходу до їх виховання, навчання й зміцнення здоров’я. Від того, як успішно буде пройдений адаптаційний період, багато в чому залежить збереження й міцність шлюбу. Сьогодні 17,9% молодих сімей потребують соціально-педагогічного й психологічного консультування та підтримки [5].

Студентська сім’я як один з різновидів молоді сім’ї – доволі складний і ще маловивчений об’єкт досліджень. Відповідно літератури з цієї теми небагато, дослідження належать здебільшого до кінця 80-х – початку 90-х рр. минулого століття.

Студентські роки – це не лише час для здобуття вищої освіти, але й сприятливий час для створення сім’ї з багатьох причин. Широкі можливості вибору шлюбного партнера (особливо у вузах, де збалансована статевая структура студентів), спільність багатьох життєвих цілей, схожість ціннісних орієнтацій, оптимальний вік подружжя для народження дитини – усі ці чинники сприяють утворенню потенційно стабільних та перспективних сімей. Однак їхня побутова необлаштованість, економічна несаможиттєвість за відсутності належної уваги з боку державних і суспільних інститутів можуть стати серйозною перешкодою на шляху становлення студентської сім’ї [6].

У нашому дослідженні під студентською сім’єю розуміємо таку сім’ю, у якій подружжя – студенти, тобто гомогенна (однорідна) щодо соціального статусу. Це молода сім’я, у якій подружжю не більше 28 років, а стаж сімейного життя не перевищує 5 років. Діти в студентських сім’ях зазвичай дошкільного віку. Студентська сім’я через близькість ідейно-моральних характеристик подружжя має потенційну здатність до успішного функціонування. Однак існує кілька соціально-економічних, педагогічних та адміністративно-правових факторів, які ускладнюють реалізацію позитивних установок на успішне функціонування сім’ї в студентські роки.

Важливим аспектом цієї проблеми є зміна ставлення до студентських сімей з боку батьків, громадських організацій та адміністрацій ВНЗ. Воно

стає більш терпимим. У багатьох ВНЗ сім'ям надають допомогу й підтримку: виділяють місця в гуртожитку, видають грошові допомоги, створюють можливі умови для поєднання навчання й виховання дітей. Усе це певною мірою полегшує життя студентських сімей. Змінюється ставлення до шлюбу й сімейного життя й у самих студентів [6].

Стан моральності сім'ї та здобуття вищої освіти подружжям має кілька точок перетину: по-перше, освіта сама собою є життєвою цінністю, по-друге, освіта сприяє засвоєнню етичних знань, що позначається на сімейних відносинах, по-третє, освіта впливає на формування моральних якостей і життєвих цілей. Багато студентських сімей помітно відрізняються від інших категорій сімей рівнем успішності та стабільності. Поняття „успішність” і „стабільність” шлюбу деякі дослідники не поділяють, а використовують як синоніми. Ми погодимося з думкою, що це різні поняття. Стабільність означає стійкість, міцність. Успішність – потрібний або бажаний результат справи. Стійкість, стабільність сім'ї визначається наявністю конкретних цілей існування та функціонування й ступенем згуртованості сімейної групи. Успішність шлюбу – це суб'єктивно-об'єктивна оцінка шлюбно-сімейних відносин, що відображає ступінь задоволеності подружжя шлюбом і відповідність виконуваних сімейних функцій громадським інтересам. Іншими словами, критерієм успішності є не лише виконання належним чином сімейних функцій, але й задоволеність подружжя шлюбом [6].

Щоб виявити тенденції в розвитку сім'ї, слід визначити типи сімей, зважаючи на принцип організації сімейного життя, які можна умовно поділити на демократичний, авторитарний і анархічний.

До демократичного типу можна віднести сім'ї, побудовані на засадах колективізму, рівноправності, шанобливих стосунків між членами сім'ї. Сім'ї цього типу відрізняються емоційною теплотою й кооперацією у веденні домашніх справ.

Авторитарні сім'ї – це ті, у яких є один лідер – голова сім'ї, приймає рішення і є керівником, решта йому підпорядковується. Членів сім'ї пов'язує в основному лише звичка.

Сім'ї анархічного типу відрізняються роз'єднаністю, кожен живе сам по собі. Емоційний настрій виявляється найчастіше поняттям „байдужість”, а іноді й „ворожість”.

У тих випадках, коли думки дружини й чоловіка щодо типу організації сімейного життя розрізняються, сім'ї відносять до такого типу, як невизначені [6].

Аналіз численних досліджень показав, що існує тісна залежність між типом організації сімейного життя й результатами виховання дітей, а також цілями, які ставить сім'я. Принципи організації сімейного життя говорять про діяльність сім'ї та певною мірою про особистісні якості її членів, схильних до того чи того принципу спільної діяльності.

Щоб визначити успішність типу сім'ї з погляду суспільного інтересу, важливо визначити, які життєві цілі об'єднують або, навпаки, роз'єднують подружжя, які притаманні прагнення того чи того типу студентської сім'ї.

Учені згрупували ставлення подружжя до цілей таким чином:

– *споживчі, меркантильно-гедоністичні*: отримати престижну роботу після закінчення вишу; мати побільше дорогих і модних речей; можливість отримувати „легкі” гроші; знаходити вигідні знайомства, корисні зв'язки; більше розважатися;

– *соціально значущі, позасімейні*: постаратися працювати там, де більше потрібні знання; якомога більше часу віддавати громадській роботі, бути в гуці подій; стати людиною, на думку якої зважає колектив; мати репутацію чесної людини, гарного друга; постійно вдосконалюватися, підвищувати рівень знань;

– *традиційні, суспільно схвалювані*: стати кваліфікованим фахівцем; мати гідну зарплату; мати творчу, гарну роботу; отримати комфортабельне житло; бути хорошим чоловіком (дружиною), вихователем своїх дітей; придбати автомобіль, дачу; спокійно жити для себе й сім'ї [6].

Аналіз життєвих цілей сімей демократичного типу свідчить, що перші місця посідають чисто споживчі цілі меркантильно-гедоністичного плану. Але, незважаючи на те, що споживчі цілі подружжя цього типу сімей є схожими і провідними, однак висока питома вага соціально значущих і суспільно схвалюваних цілей. У жінок відзначається спрямованість не лише на сімейну діяльність, але й на професійні успіхи. Чоловіки більше спрямовані на професійну діяльність, однак для них важливе й виконання сімейних ролей.

Аналіз життєвих цілей подружжя з сімей авторитарного типу показав, що й у них на першому плані лише споживчі цілі. Прагнення чоловіків і дружин з сімей цього типу тісно взаємопов'язані й переплетені. Згуртованість авторитарних сімей відбувається саме на ґрунті споживацтва. Чітко простежується спрямованість подружжя на сімейні цінності, стабільне й забезпечене життя, престижне становище в суспільстві. Чоловіки прагнуть бути гарними і фахівцями, і чоловіками; жінки спрямовані на спокійне й забезпечене сімейне життя. Діти не фігурують в життєвих устремліннях подружжя з цього типу сімей. Єдина сила – це бажання діяти, щоб забезпечити процвітання сім'ї, не гребуючи й засобами, що засуджують сьогодні в суспільстві.

У чоловіків і дружин з анархічних сімей переважають позасімейні цілі. Чоловіки спрямовані на громадську діяльність, творчу роботу, можливість мати „легкі” гроші. У жінок на першому плані бажання бути кваліфікованими фахівцями, займатися громадською роботою, отримати престижний розподіл після вишу. Ні в чоловіків, ні в жінок значущими не є цілі, які свідчать про їхню спрямованість на сімейне життя.

Аналіз життєвих цілей подружжя з сімей невизначеного типу виявив, що споживчі цілі є провідними і в чоловіків, і в жінок. Позасімейні цілі переважають у дружин. Чоловіки більше, ніж їхні дружини, спрямовані на родину, на те, щоб бути гарними людьми. Жінки більше спрямовані на професійні успіхи й матеріальне благополуччя. Цілі жінок часто суперечливі, що свідчить про неусталеність, несформованість системи життєвих орієнтирів. І той факт, що вони не змогли однозначно визначитися у принципах організації сімейного життя, говорить про їхню нестійкість, недостатню підготовленість до сімейного життя [6].

Найпоширенішим типом сімей серед студентів є демократичний. Авторитарні сім'ї мають невеликий відсоток у студентському оточенні. Це традиційний тип сім'ї, який і не може бути поширеним серед студентства – найбільш прогресивної частини суспільства, яка прагне до демократизації. Сім'ї анархічного типу роз'єднані й нестабільні, тому більшість таких шлюбів невдалі й швидко розпадаються.

Студенти укладають шлюби в основному на старших курсах, коли наближається закінчення вишу й розподіл на роботу (хоча б для одного з подруж-

жя). Під час навчання у виші набагато легше створити сім'ю, особливо дівчатам, адже згодом їхні шанси помітно зменшуються (із збільшенням віку, зі зміною місця проживання, звуженням кола спілкування тощо).

Також і з фізіологічного та психологічного погляду студентські роки є кращим часом для укладення шлюбу (шлюб завжди краще, ніж позашлюбні інтимні зв'язки, поширені в молодіжному оточенні) і народження первістка.

Шлюби, укладені в студентські роки, здебільшого характеризують високим ступенем згуртованості, заснованої на належності подружжя до однієї соціально-демографічної групи, яка відрізняється спільністю інтересів, специфічною субкультурою й способом життя.

Шлюб в студентські роки добродійно впливає на становлення особистості, змушує відчути відповідальність перед родиною, навчальним закладом, суспільством. У сімейних студентів відзначається більш серйозне ставлення до навчання та обраної професії, вони особливо цінують самостійність у роботі, більше орієнтовані на досягнення успіхів у професійній праці. Сімейний стан позитивно впливає й на ціннісні орієнтації студента, сприяє розвитку інтелектуальних і соціальних потреб.

Незважаючи на всі перелічені переваги укладання шлюбу в студентські роки, сучасна студентська сім'я стикається з низкою проблем: соціальна незрілість молоді, відсутність матеріальної бази і власного житла, несумісність навчання у виші та виконання сімейних функцій, проблеми взаєморозуміння з батьками. Зупинимось на основних [7, с. 51].

По-перше, потреба в поповненні бюджету сім'ї та пов'язана з цим робота значно відволікають сімейних студентів від основного виду їхню діяльності – навчання. Відтак, матеріальні труднощі аж ніяк не сприяють успішному опануванню знань. Відомо, що майже будь-яка молода сім'я сьогодні потребує матеріальної допомоги, а студентська сім'я не є винятком. Така сім'я живе сьогодні в дуже важких матеріальних умовах. Більшість молодих людей на початку свого сімейного життя стикаються з проблемами, про які вони, можливо, раніше й чули, але не думали, що їм доведеться їх вирішувати. Зокрема, такий маленький бюджет, який має в своєму розпорядженні молода сім'я, вимагає особливої ретельності ведення господарства. І тут необхідні хоча б елементарні знання та вміння. Аналіз бюджету студентських сімей, проведений соціологом П. Звідрінським, показав, що, незважаючи на певну матеріальну допомогу батьків, у матеріальному відношенні вони живуть у менш сприятливих умовах, ніж сім'ї молодих людей, зайнятих у виробництві [8, с. 10].

По-друге, одним з головних питань, з якими стикаються студенти, укладаючи шлюб, є житлове. Добре, коли молоді починають спільне життя в окремих квартирі, але таке трапляється вкрай рідко. Житлову проблему сімейних студентів певною мірою дозволяють вирішувати студентські гуртожитки. Надання кімнати в гуртожитку молодій сім'ї безпосередньо залежить від матеріального забезпечення того чи того вищого навчального закладу. Студентським сім'ям надають місця в гуртожитках лише близько половини ВНЗ.

По-третє, серйозною проблемою для стійкості й гармонійності шлюбних відносин у молодій сім'ї є характер взаємовідносин з батьками. Якщо молода сім'я не отримує батьківського схвалення, то це не може не відбитися на міжсімейних та внутрішньосімейних відносинах. Однією з причин нестабільності шлюбу є нерозуміння подружжям справжнього значення сім'ї, її стійкість

– не в безконфліктності відносин, а в умінні їх толерантно вирішувати, в усвідомленні того, що фізичне та моральне здоров'я людини залежить насамперед від сім'ї [9].

Аналіз студентських сімей дозволив виявити їхні специфічні особливості. Для більшості студентських сімей характерна духовно-моральна єдність подружжя, соціальна спрямованість життєвих устремлінь, демократичність подружніх відносин. До позитивних рис студентських сімей слід віднести відповідальне ставлення подружжя до навчання, громадської та наукової діяльності, оптимальний вік молодих людей для укладання шлюбу. Студентська сім'я відчуває значні матеріальні, а також труднощі, пов'язані з народженням і вихованням дітей. Скрутні житлові умови, погано налагоджений побут, низький матеріальний прибуток, необізнаність в питаннях догляду за дитиною й її виховання, дефіцит вільного часу – усі ці несприятливі фактори зумовлюють необхідність вирішення передусім сімейно-побутових проблем, відсуваючи на другий план навчання.

Не всі молоді люди достатньо підготовлені до сімейного життя. У багатьох з них не сформовані вміння та навички для виконання ролей чоловіка і дружини, вони не мають необхідних педагогічних знань і гігієнічних навичок з догляду за дитиною, часто безпорадні в господарських і фінансових питаннях, не привчені зважати на інтереси сім'ї, в окремих випадках постають щодо чоловіка (дружини) як споживачі. Уважаємо за доцільне в усіх навчальних закладах, крім вирішення житлово-побутових проблем студентських сімей, приділити увагу й вирішенню соціально-педагогічних та психологічних проблем молодих сімей. Із цією метою можна організувати факультативні заняття з проблем шлюбно-сімейних відносин, створення клубів молоді сім'ї, молоді господині та господаря, покликаних допомогти молодим людям набути відсутніх знань і вмінь для успішного сімейного життя.

Усі ці заходи певною мірою будуть сприяти успішному функціонуванню студентської сім'ї і зроблять позитивний внесок у стабілізацію шлюбно-сімейних відносин.

Література

1. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР / А. Г. Харчев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Мысль, 1979. – 367 с.
2. Сысенко В. А. Устойчивость брака: Проблемы, факторы, условия / В. А. Сысенко. – М. : Финансы и статистика, 1981. – 199 с.
3. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия : учеб. пособие для врачей и психологов / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – СПб. : Речь, 2003. – 336 с.
4. Бабочкин П. И. Положение молодой семьи в Российской Федерации / П. И. Бабочкин, А. Д. Плотников – М. : Знания, 2002.
5. Законодавство України про сім'ю: офіційні тексти із змін. станом на 15 лют. 2002 р. / Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – № 3. – 384 с.
6. Студенческая семья : состояние, проблемы, перспективы. – Мн.: Университетское, 1991.
7. Капська А. Й. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / А. Й. Капська. – К. : ДЦССМ. – 2006. – 184 с.

8. Карасевич А. П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / А. П. Карасевич. – К.: 2009. – 21с.

9. Андрієнко Л. К. Проблеми молодіжної сім'ї в Україні / Л. К. Андрієнко, О. Г. Карпенко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Psihologia/56238.doc.htm.

* * *

Скоромна О. П. Студентська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності

У статті розкрито поняття „сім'я”, „молода сім'я”, „студентська сім'я”, „успішність” і „стабільність” шлюбу. Схарактеризовано особливості молоді сім'ї. Визначено типи сімей, зважаючи на принципи організації сімейного життя. Згруповано життєві цілі, які об'єднують або роз'єднують подружжя. Проведено аналіз життєвих цілей подружжя з різних типів сімей. Розкрито специфіку та особливості студентської сім'ї. Розглянуто проблеми, з якими стикаються студентські сім'ї, та переваги укладання шлюбу в студентські роки.

Ключові слова: сім'я, молода сім'я, студентська сім'я, успішність і стабільність шлюбу.

Скоромная А. П. Студенческая семья как объект социально-педагогической деятельности

В статье раскрыты понятия „семья”, „молодая семья”, „студенческая семья”, „успешность” и „стабильность” брака. Охарактеризованы особенности молодой семьи. Определены типы семей, исходя из принципов организации семейной жизни. Сгруппированы жизненные цели, которые объединяют или разъединяют супругов. Проведен анализ жизненных целей супругов из различных типов семей. Раскрывается специфика и особенности студенческой семьи. Рассматриваются проблемы, с которыми сталкиваются студенческие семьи, и преимущества вступления в брак в студенческие годы.

Ключевые слова: семья, молодая семья, студенческая семья, успешность и стабильность брака.

Skoromnaya O. P. Student's family as an object of social-pedagogical activity

The article provides a definition of categories such as „family”, „young family”, „student's family”, „success” and „stability” of marriage. The peculiarities of a young family. Reveals the point of intersection of the condition of morality family and get higher education spouses. Exposes the concept of „success” and „stability” of marriage. Defined as democratic, authoritarian and anarchist types of families, based on the principles of the organization of family life. To determine the success of one or another type of family is allocated and grouped life goals that unite or, on the contrary, the disuniting of the spouses who are inherent desire of one type or another student's family. The analysis of the life goals of spouses of different types of families. The most common type of families among students. Specifics and peculiarities of students' family. Discusses the problems faced by the student's families and benefits of marriage in his student years.

Key words: family, young family, student's family, success and stability of marriage.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2013 р.

Прийнято до друку 26.06.2013 р.